

jük van a magyar nyelv elsajátítására, és így nemsokára képessé válnának a magyarnak mint idegen nyelvnek a gyakorlati élet különböző területein való hasznosítására. Valóban érdemes volna nagyobb figyelmet fordítani rájuk, illetve az ő nyelvi képzésük feltételeinek biztosítására, mert a magyar nyelv nemzetközi érvényesülésének kulcsa inkább az ő kezükben van, mint néhány hungarológus specialistaéban. Egy nemzeti nyelv nemzetközivé válásának legfőbb mutatója ugyanis az, hogy használói között milyen arányban vannak azok, akik nem anyanyelvükként használják.

Ezzel persze nem az autentikus hungarológus szakember szerepét akarom kisebbiteni, sőt. Ő fontos csomópont, közvetítő láncszem volna egy olyan hálózatban, amely a mi esetünkben még jószerivel ki sem épült. Korszerű, számítógépes hasonlattal élve: jelen pillanatban ő legjobb esetben a hálózat terminálja, holott – egyik – szerverévé kellene válnia, amelyhez terminálként nem hungarológusok, hanem a hungarológiai ismereteket (köztük a magyar nyelvet is) különböző gyakorlati területeken hasznosító szakembereknek kellene csatlakozniuk.

Attól, ha Magyarország csatlakozik az Európai Unióhoz, ez már nem álom, de nem is válik valóra anélkül, hogy felkészülnénk rá és hatékonyan cselekednénk érte.

Hungarológiai perspektívák az ezredfordulón

SZŐNYI GYÖRGY ENDRE

A *Hungarológia* 2000/1–2. száma változatos és gondolatébresztő összeállítást közölt a területet érintő aktuális kérdésekről, a hungarológiával kapcsolatos dolgok állásáról a harmadik évezred küszöbén. Ezekhez a témákhoz szeretnék hozzászólni egy hazai, a tématerület nemzetközi dimenzióit oktató felsőoktatási műhely (vezetőjének) perspektívájából.

Kezdjük először is a 'hungarológia' definíciójával, illetve a meghatározás problémájához kapcsolódó iskolákkal, vitákkal. Visszatekintve a hungarológiai terület, illetve a 'hungarológia' terminus alá sorolt és sorolandó témák e századi történetén, könnyen megállapítható, hogy a definíció a politikai-ideológiai ambíciók és programok, illetve a tudományosság eszménye között formálódott és gyakran változott is. A harmadik évezred feladatainak szempontjából viszonylag kevésbé kell törődnünk most a historiográfiailag természetesen reflektálandó régmúlttal, vagyis a

Trianon után felívelő, s Klebelsberg-től Gragger Róberten át Németh Lászlóig széles skálát mutató meghatározási kísérletekkel.

Jelenleg, véleményem szerint, a hetvenes évek óta tartó folyamatra és annak konzekvenciáira kell koncentrálni, s ebből a szempontból is hasznos az említett folyóiratszám, mert az ott közölt írások szinte kivétel nélkül az elmúlt harminc év eseményeivel, kultúrpolitikájával és tudományos eredményeivel foglalkoznak.

Az 1990 előtti időszak meghatározó teoretikusai Klaniczay Tibor és Köpeczi Béla voltak. Megközelítésük egymást nem kizáró, inkább kiegészítőnek tekinthető. Klaniczay nagy érdeme a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság létrehozása volt a hetvenes években, mellyel a magyar kultúra filológiai kutatható területeit (irodalom, kultúrtörténet és kisebb mértékben történelem és nyelvészet) kívánta olyan helyzetbe hozni, hogy egyrészt nemzetközi mércével is mérhető, magas tudományos színvonalú rendszert alkossanak, másrészt hozzá kívánt járulni egy olyan nemzetközi infrastruktúra kiépítéséhez, mely biztosítja a megfelelő kommunikációs formákat és az információcsere csatornáit a hungarológiával foglalkozó hazai tudomány, illetve a külföldi tudományos műhelyek, vagy elszigetelten dolgozó kutatók között. Klaniczay érdeklődésének homlokterében kétségtelenül elsősorban a tudósok és tudományos műhelyek álltak, illetve a tudományos eredmények közlésének fórumai. Így propagálta a világ nagy és nemzetközi humántudományi társaságainak mintájára a hungarológiai társaság megalapítását, illetve tudományos és bibliográfiai folyóiratok (*Hungarian Studies*, *Hungarológiai Értesítő*) létrehozását, majd ehhez kapcsolódva különböző, hungarológiai tárgyú kézikönyvek megjelentetését. Ő maga személyesen is sokat tett ilyen, idegen nyelveken megjelenő, általános kézikönyvek megalkotásáért, gondoljunk csak a különböző társszerzőkkel írt *Magyar irodalomtörténetének* számos idegen nyelvű kiadásaira, vagy az *Old Hungarian Literary Reader* mai napig jól használható vállalkozására.

Köpeczi Béla, mint a *Hungarológia* tematikus számában újraközölt programmatikus írása is mutatja, a gyakorló kultúrpolitikus pozíciójából közelített a kérdéshez, de nem elméleti megfontolások nélkül. Definíciós javaslatát mindenestre színezi, hogy talán Klaniczaynál jobban számításba vette a külföldi hungarológiai oktatási helyek, elsősorban az egyetemi tanszékek illetve a kulturális intézetek speciális szerepét és igényeit. Írásában ugyancsak markánsan jelen van a szomszédos országokban létező kisebbségi magyar kultúra intézményrendszerének számbavétele. Ezek alapján a hungarológiát „a magyarságra vonatkozó ismeretek kere-

teként” definiálta, vagyis „különböző diszciplínák elemeinek egy meghatározott célra irányított, egymásra is vonatkoztatott egységként”.

Aligha lehet vitatkozni a definíció elemeinek érvényes voltáról, ám az is látható, hogy a meghatározás homályban hagy egy fontos vonatkozást, nevezetesen, hogy az utóbbi évtizedekben csakis akkor esett szó hungarológiai kutatásról, vagy oktatásról, ha e folyamatokban külföldiek is részt vettek, vagy úgy, hogy ők is végezték e tevékenységeket (még hozzá külföldön, az úgynevezett ‘hungarológiai műhelyekben’), vagy úgy tanulták a hungarológiát, vagyis Köpeczi definíciója úgy volna teljes, ha kimondaná: a magyarságra vonatkozó ismeretek kerete a külföld számára, a magyarságot leíró és feltáró diszciplínák inter- és multidiszciplináris összegzése a célból, hogy megismertessük magunkat a világgal.

Magunk és a világ, manapság divatos terminológiával élve ‘a Másik’ egy rendszerbe hozása magától értetődővé teszi, hogy itt kommunikációról és dialógusról van szó (ez amúgy is elengedhetetlen a tisztességes kutatói alapálláshoz), de ugyanakkor a kommunikáció, különösen ebben a sajtósági konfrontációs helyzetben propagandát, ‘PR’-t is jelent, vagyis a rendszer integráns része az ideológia. Ez természetesen nem baj, de fontos hogy jelenlétét észrevegyük és tudatosan számoljunk vele, nemcsak a hungarológia történetének számbavétele során, de a mindennapi gyakorlatban is. Ha megtanuljuk ‘kezeln’ az ideológiát, mint a saját azonosságtudatunk illetve ‘a Másik’-kal szembeni eljárásaink motorját, mindjárt átláthatóbbá és elfogadhatóbbá válnak olyan történelmileg gyanússá és visszatetszővé vált fogalmak, mint ‘kulturpolitika’. Lássuk be, a British Council, a lengyel Polonikum, vagy a Fazekas Tiborc által leírt ‘finn modell’ egyaránt (többé kevésbé) kendőzetlen kulturpolitikát testesítenek meg, még hozzá olyan koncepciózus alapon, melyektől a magyar hungarológia nagy haszonnal tanulhatna.

Visszatérve Köpeczi Béla cikkére, felsorolásából világossá válik hogy ő maga is a külföld viszonylatában vet számot a hungarológiával, hiszen annak műhelyei között elsősorban külföldi intézményeket sorol fel: más országok egyetemi tanszékeit, a hungarológiai központokat és külföldi magyar kulturális intézeteket, a lektorok rendszerét. Külön problémaként tárgyalja a szomszédos országok elszakadt magyar kisebbségeit, illetve azt a kérdést, hogy hogyan kellene fenntartani velük a kulturális kapcsolatot a hungarológia keretein belül. Viszonylag röviden intézi el a hungarológia hazai intézményrendszerét, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot, a Magyar Lektorai Központot és a Hungarológiai Tanácsot.

Kissné Pap Margit előadásában a hungarológia fogalmának újragondolása során világossá tette a külfölddel való kommunikáció elhagyhatatlan elemét, melyet az általa felsorolt mindkét definíciós szélsőérték tartalmaz: „két ellentétes fogalomhasználat alakult ki: egy parttalan, amely a magyar tudomány és kultúra külföldi terjesztésének egészét a hungarológia tárgykörébe sorolja, illetve egy leszűkítő, amely szerint csupán a magyar filológia, sőt annak egy kis része, a magyar mint idegen nyelv oktatása” tartozna ide. A hungarológia intézményrendszerével kapcsolatban Köpeczi tipológiáját követi, azt állítja, hogy az elmúlt másfél évtized alatt megtörtént a terület intézményesülése, „ami egyfelől a külföldi hungarológiai oktatóhelyek hálózatának kiépülését, másfelől a Nemzetközi Hungarológiai Központ és a Hungarológiai Tanács létrejöttét jelenti”.

Monok István és Jankovics József hasonlóképpen kezelik a hungarológia intézményrendszerének problémáját, bár összefoglalójukban megjelenik egy új elem – pontosan az, aminek hangsúlyosabb jelenlétét én hiányolom és hozzászólásommal pótolni kívánom. Összefoglalójuk egyik alpontja „A magyar nyelv és kultúra oktatása külföldieknek Magyarországon” címet viseli. E kis fejezet egyetlen mondata szól – véleményem szerint messze elmaradva a téma fontosságától – az egyetemeken folyó hungarológia szakos képzésről, olyan értelemben, hogy ezek elégséges háttérrel biztosítanak a külföldről hozzánk érkezők hungarológiai képzéséhez. Sajnos Jankovics és Monok is csak a hozzánk érkező külföldiek hungarológiai képzéséről beszélnek, de nem vetik fel azt a problémát, hogy ki és hogyan képezze ki azokat, akik tanítják ezeket az ide érkező külföldieket, illetve akik külföldön, például lektorként fogják ugyanezt művelni.

A hungarológia intézményrendszerével foglalkozó valamennyi cikkből és hozzászólásból világossá válik az a tény, hogy bizonyos deklaratív megjegyzések ellenére még mindig nem került be a közgondolkodásba az a szükséglet, miszerint a hungarológia oktatásához, vagyis a magyarságtudomány külföldiek számára való kommunikálásához speciális ismeretek és speciális felkészültség szükséges, ami messze nem merül ki a magyar mint idegen nyelv tanításának módszertanában.

Bár az elmúlt évtizedben lépésről lépésre kifermálódott a magyar felsőoktatásban egy hungarológiai képzési struktúra, amelyben a magyar mint idegen nyelv tanításának hagyományosan erős műhelyei (ELTE Idegennyelvi Lektorátusa, BME Idegen Nyelvi Intézete és a régi Nemzetközi Előkészítő munkáját felvállaló MANYI) mellé felsorakozott Pécs és Szeged, mint olyan műhelyek, ahol egymástól némileg eltérő modell szerint, de mindenképpen komplex program alapján képezik a hallgatókat

arra, hogy a magyarságra vonatkozó ismereteket professzionális szinten tudják tovább adni. Az így kiképzett szakemberek korántsem mind magyar nyelvtanárok lesznek, szakértelmüket számos területen hasznosíthatják. A képzés célját a Szegedi Tudományegyetem szakindítási kérelmében az alábbiak szerint foglaltuk össze, melyből kiemelném a kapcsolódó Európa-tanulmányok kontextus fontosságát:

A szak feladata kettős. Egyrészt a magyarnyelv-tanítás elméletét és módszertanát sajátíttatja el hallgatóival az idegennyelv-oktatás sajátos szempontjainak megfelelően (ennyiben alkalmazott nyelvészeti diszciplína), másrészt a magyar nyelv, történelem, kultúra és magyar vonatkozású társadalomtudományok külföldi bemutatására (lektori, külképviselési, fesztiválszervezői, turisztikai vagy ezekhez hasonló tevékenységre) készíti fel a hallgatókat, az Európa-tanulmányok kontextusában. Olyan szakemberek képzése a cél, akik a szakterület elméleti és gyakorlati kérdéseiben egyaránt járatosak.

Nem könnyű manapság Magyarországon felsőoktatási szakot akkreditáltatni, s ha ez meg is történik, továbbra is kétséges a képzés finanszírozása, az évek óta tartó státuszbefagyasztás mellett a tanerők biztosítása, hogy csak a legnagyobb nehézségeket említsem. Ennek ellenére ma már egyetemi szakként működik az ELTE-n és a Pécsi Egyetemen a hungarológus képzés, Szegeden pedig magas szintű speciális képzés keretében történik ugyanez. A Debreceni Egyetem – Nyári Egyeteméhez kapcsolódva – ugyancsak jelentős lépéseket tett a hungarológusok képzése, illetve továbbképzése terén. Jó lenne ezeket a programokat egyeztetni és közösen fejleszteni, anélkül természetesen, hogy az egyedi sajátosságokat elsorvasztani igyekeznénk. Bár az első saját kiképzésű fiatal szakemberek már megjelentek a porondon, egyelőre nagy mind az oktatóhiány, mind pedig a színvonalas tankönyvek hiánya. Emellett azonban legnyomasztóbbnak azt érzem, hogy a hungarológia hazai intézményrendszere, elsősorban a döntési szinteken (minisztériumok, Hungarológiai Tanács), szinte nem vesz tudomást erről a fejlődésről, amely ha nem is biztosítéka, de legalább záloga lehet annak, hogy a Szegedy-Maszák Mihály által szorgalmazott modell szerint ne politikusok, hanem nemzetközi látókörű szaktudósok próbáljanak kapcsolatot teremteni más országok és népek művelődésével, olyanok, akik szakszerű tudásuk révén képesek párbeszédre idegen pályatársaikkal.

Ha elfogadjuk Szegedy-Maszák felvetését, hogy a fordítás olyan szakma, ahol a befogadó kultúrában való járatosság az értékmérő, azt is el kell fogadnunk, hogy a hungarológus képzés nem lehet a magyart mint

nemzeti tudományt művelő tanszékek és intézetek privilégiuma, a sajátos célhoz sajátos, a nemzeti kutatástól eltérő perspektíva, célrendszer és módszertan szükségeltetik. E képzés keretei, mint mondtam, mára kialakultak, ám megszilárdulásuk és színvonalas belső tartalommal való feltöltődésük azon is múlik, mennyi elismerést és támogatást kap az a terület, amely ma még a legitimitációért küzd.

Ha sikerült felkeltenem a figyelmet e probléma iránt, máris elértem céloimat.

Hungarológia és „országimázs”

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Államtitkár úr, elnök úr, hölgyeim és uraim! Elolvastam a Hungarológiában megjelent három dolgozatot, kicéduláztam és valóban több helyen – Pap Margitnál legalább három ízben – is van utalás az „Országimázs Központ” lehetséges szerepére a hungarológiai terület támogatásában. Azt szeretném ezzel kapcsolatban mondani, hogy mint tanácsadó ebben a frissen megindult Központban a többi tanácsadó kollégámmal együtt (akik történészek, zenészek, szociológusok) gyűjtőmunkát végeztünk, kiki a saját területén, összegyűjtve azokat az igényeket, amelyekről úgy gondoljuk, hogy az „Országimázs Központ”-ot érdekelhetik és megérdemlik a támogatást. Ezek közé sorolom természetesen első perctől kezdve a magyar kultúra külföldi terjesztését és ezen belül hangsúlyosan fogom képviselni azt, ami itt elhangzott. Megígérem, hogy bármilyen írásban benyújtott és hozzám is eljuttatott kérést, ötletet továbbítani fogom az „Országimázs Központ” vezetőjének Tóth István Zoltánnak. Őt, ha jól tudom szintén meghívták a mai napra.

Annyit szeretnék hozzáfűzni az itt elhangzottakhoz, hogy „a finn offenzívát” egy az egyben lemásolni lehetetlen, a két ország gazdasági helyzetének különbségei miatt. Ugyanakkor szellemében követni kellene azt. Offenzívának kell lenni ezen a területen, és amint Tuomo Lahdelma professzor úr is mondotta, ők sem gondoltak arra, hogy mennyire felerősíti ezt az offenzívát az Európai Unióba való felvétel. Ha viszont már ezt megtanultuk tőlük, akkor tudhatjuk azt is, hogy a kulturális offenzíva az Unióba való felvételünket is elősegítheti. A küszöbén vagyunk az Uniónak és jelenleg nem csupán kulturális, de általános értelemben vett diplomáciánknak is egyik legfőbb törekvése minden európai országban, így